

от сайта <http://rodopinvest.blogspot.com/>

ФОТОГРАФИЯ НА ДИМИТЪР ГАРУФАЛОВ НИ ВРЪЩА КЪМ ДУХОВАТА МУЗИКА И СМЕСЕНИЯ ХОР В РАЙКОВО

* 115 години от рождението на композитора на родопския химн “Гордей се, Родопа”

Във времена на избор, човек има способността да прави равносметка. Кое е истинско, кое остава, кои са хората, които вписват имената си в историята - общочовешката, националната или в нашия случай - родопската? Кои са творците на просветата, науката и изкуството, оставили следа в културата на Родопите? И знаем ли за тях?

Такива личности стават обект на проучване - издирват се факти, снимки и документи за живота им от местните краеведи. Голяма част от тях имат разкрити лични фондове в Държавен архив - Смолян, които непрекъснато се обогатяват с нови и неизвестни документи и снимки от близкото и далечно минало на нашия край. Част от тези местни изследователи, заради народополезната им и обществена дейност, след време също стават обект на изследване. Например

известният момчиловски свещеник и краевед Константин Канев, историкът на Ропката - Никола Жалов и много други.

Повод за написването на тази статия са дарените на Държавен архив - Смолян, документални материали от известния смолянчанин - артиста Никола Пашов. Периодично той донася части от огромния материал, който е събрал за миналото на родното си село Райково и неговите жители, с което обогатява и попълва личния си фонд в архива. Сам той коментира от кога датира събирателската му дейност по повод издадената наскоро книга-албум за първия среднородопски театър "Изгрев": "Активно някъде около 30 години. Специално за тази книга много отдавна бях я замислил, в главата всичко ми бе ясно как би трябвало да стане, как да подхожда. В нея съчетавам снимки, документи и спомени - техните си спомени, без мое участие..." И още: "Да съм жив и здрав, аз съм пълен с родословията на райковци - Горно и Долно село. Събрал съм огромно количество материали за историята на махалите около Райково отпреди 300 - 400 години ..."

Никола Димитров Пашов е роден на 16 юни 1947 г. в с. Райково. Завършва актьорско майсторство при проф. Ф. Филипов във ВИТИЗ "Кр. Сарафов" (1981). Дебютира през 1967 г. в РДТ - Смолян с ролята на Сиро, от пиесата "Мандрагора" на Н. Макиавели. Следват ролите: Паул ("Упражнения за трима" - Х. Крендлесбергер), Шиндан (Ние, долуподписаните" - А. Гелман), Сапуна (От земята до небето" - Н. Русев), Поп Кръстю Никифоров (Великденско вино" - К. Илиев), Софроний ("Зимните навици на зайците" - Ст. Стратиев), мъжът ("Балканите четат Радичков" - авт. спект. на К. Азарян), старецът ("Концерт от другата страна" по Ст. Стратиев) и много други.

Има участия в киното и телевизията, запомнящ се е неговият образ на кмета в киношедьовъра "Господин за един ден". Играе още във филмите: "Ти, който си на небето", "Юдино желязо", "Баш майсторът на море" и други. Сред последните му изяви е придобилият световна известност филм "Забравените от небето", заснет по един от разказите на Екатерина Томова, където си партнира със столетницата Бисера Станчева. Снимките се провеждат в старата реставрирана родопска къща на артистичното семейство Тони и Никола Пашови. Филмът получава блестящи отзиви след прожекцията му на фестивала в Кан. Във кинопродукцията на Ивайло Пенчев "Корави старчета", Пашов пресъздава ролята на гостоприемния кръчмар (Куфара). Филмът е комедия, а философията на коравите старчета е простичка, те живеят в хармония със света. Зрителят открива отражението на своята индивидуалност, запечатана в кадър и душевен пейзаж.

За всеки родопчанин емблематични и запомнящи се са образите на на "дуновските баби" Кина и Пина, в които Кольо Пашов си партнира със зевзечката Веска Бабаджанкова.

Сред последните предадени от райковеца материали в архива е и една стара фотография, запазила образа на Димитър Гаруфалов, един от първите учители в преместената от Ксанти в Райково гимназия. Щастлива случайност е, че това събитие съвпадна със 115-годишнината от неговото рождение. Снимката е съхранена от Петър Митев Келбечев от смолянското село Чокманово и е от около средата на 20-те години на миналото столетие. Ценността ѝ се увеличава и от факта, че са много малко снимките, на които е запазен образът на Гаруфалов, който оставя трайна диря в културно-просветния живот на града ни.

Димитър Русинов Гаруфалов е роден на 3 март 1896 г. в гр. Малко Търново в семейство със силни възрожденски традиции. Фамилията му изиграва важна

роля за разпространяване на Унията в Странджанския край. Известният тракийски деятел и краевед Георги Попоаянов изрично отбелязва в монографията си за Малко Търново и неговите покрайнини, че Гаруфалови са един от най-големите и бележити родове в града, който е дал много просветени хора като учители, свещеници, офицери и общественици.

През 1915 г. Д. Гаруфалов завършва средното си образование във Варна. Там свири на цигулка в симфоничния гимназиален оркестър. Той става един от основателите на Варненския градски симфоничен оркестър. Уникални и непознати до сега фотодокументи за този период от живота му откриваме в Дигиталната колекция на Регионална библиотека "Пенчо Славейков" - Варна.

Като военнослужещ в Ксанти среща бъдещата си съпруга Ламбина Стоянова. От 1920 г., в продължение на 18 години семейството е част от културната общност на Райково. Те са сред първите учители-основатели на Райковската гимназия. Госпожа Л. Гаруфалова е назначена за преподавател по математика, а съпругът ѝ - по френски език и музика. Той създава училищен хор, който е основа на всички тържества и чествания на гимназията. С годините дейният ръководител все повече обогатява репертоара на хора, който придобива голяма популярност сред местното население. Още през 1924 г. Д. Гаруфалов успява да формира музикални състави от ученици с цигулки, флейти, мандолини и други. Техните изяви са главно по забави и други празненства. За събирането на средства се основава фонд "Духова музика" при гимназията. Първото дарение е от клона на Популярна банка в с. Райково. Този фонд съществува повече от 10 години.

В спомените на Крум Георгиев за учителя му Гаруфалов четем: "Находчив и упорит, той направи от нищото нещо - създаде гимназиална музика, събирайки оттук-оттам инструменти и полагайки дяволски усилия, за да обучи "музикантите" (трудно дело - няма средства, традиции. Димитър Петков - известен впоследствие композитор - се учеше на училищна пикола, а после взе назаем флейтата на Владо Атанасов)".

През 1929 г. учителят по физическо възпитание сформира фолклорни групи за народни песни и танци. Заедно с училищния хор на Гаруфалов те поставят първата оперетна постановка в гимназията. През същата година оперетата "Павел Иванов" е изнесена с голям успех на райковска и пашмаклийска сцени.

Освен добър педагог и диригент, Д. Гаруфалов е и прекрасен човек. Успоредно с големия ентузиазъм при осъществяване на служебната си работа, той развива и активна читалищна и обществено-музикална дейност. На 7 март 1923 г. е създаден смесен хор при Културно-туристическо дружество "Орфееви гори" с диригент Д. Гаруфалов. Участниците в хора са част от театралната трупа на дружеството, която е пак под режисурата на Гаруфалов. На следващата 1924 г. дружеството моли гимназиалното ръководство в техните помещения да се сформира един църковно-светски хор под диригентството на Гаруфалов. А в протокол № 45 от 1 юни 1925 г. на Пашмаклийската окръжна постоянна комисия пише: "... учителят при Райковската гимназия Д. Гаруфалов е устроил добър певчески хор, който да се насърчи в това му дело... следва да му отпуснем една помощ от 2 500 лв... за подпомагане в делото му."

Впоследствие църковният хор при храм "Св. вмч. Теодор Стратилат" в Долно Райково е ръководен от Георги Близнаков. Именно сред документите на личния фонд на Г. Близнаков откриваме и нотопис на песни от Д. Гаруфалов.

С негово участие като режисьор или изпълнител са поставени пиесите “Борислав”, “Към пропаст”, “Иванко” и други. Истинска сензация са и оперетите поставени от Д. Гаруфалов. Сред тях са: “Самодивско изворче”, “Деца и птичка” и други. Не минава празник или честване в Райково и околните населени места без участието на Д. Гаруфалов и самодейците му.

Още от началото на 20-те години, вдъхновен от красотите на родната ни планина, Гаруфалов създава музикалната композиция-химн “Гордей се, Родопи”.

Семейство Ламбина и Димитър Гаруфалови изграждат трайно приятелство с културния елит на Райково. През 1936 г. те кумуват при сключването на брак на Д. Френкев и Йордана Хаджирайчева, а дъщерите му Ели и Павлина са кръстници.

През 1937 г. Гаруфалов се премества със семейството си в Карнобат. Райковци го изпращат тържествено. През септември 1937 г. той е назначен за преподавател във Варненската мъжка гимназия. В Карнобат продължава да се занимава с широка обществено-културна дейност. Дирижира градския смесен хор и симфоничния оркестър при читалището, поставя оперети, изнася концерти в града и околността.

За 50-годишния юбилей на читалище “Славееви гори” в Райково през 1960 г. той е поканен и награден с най-голямото отличие за активна читалищна дейност.

Димитър Гаруфалов умира на 27 август 1968 г. във Варна. Но на Родопи той оставя най-плодотворните си и пълноценни години. От Орфеевата планина черпи своето творческо вдъхновение, за да създаде най-красивия химн - възхвала, с който остава завинаги свързан с нея.

Снимката на Гаруфалов, която открихме в богатата документация, дарена от Н. Пашов на архива, ни напомни за видния музикален творец и педагог, свързал живота и делото си с родния ни край. Но тя е повод и за благодарности към нашия изследовател за дарението, защото с приноса на такива “събирачи на родова памет” издирваме и съхраняваме историята на Родопския край в документи и снимки. А фондовете на Държавен архив-Смолян, ще ги пренесат през вековете за идните поколения.

**Елена Стоянова - главен експерт в
Държавен архив - Смолян**